
Prilozi iz političke teorije

Pregledni članak
321.01(430)“199”

**Teorije transformacije u Njemačkoj 1990. – 2000.
Od “crnog petka” političke znanosti do prvoga politološkog
udžbenika o transformaciji sustava**

MIRJANA KASAPOVIĆ*

Sažetak

U tekstu je riječ o razvitku transformacijske teorije u njemačkoj političkoj znanosti 90-tih godina 20. stoljeća. Novi poticaj istraživanju bio je slom komunističkog režima u Istočnoj Europi. Shvaćajući kako se postojeće teorije transformacije ne mogu bezostatno primijeniti na istočnoeuropske zemlje zbog niza bitnih razlikovnih obilježja, njemački politolozi zasnovali su svoja istraživanja na dva opća polazišta. Prvo je polazište teorija općih demokratizacijskih valova, koja je istraživanje usmjerila k primjeni poredbenih metoda i komparativnoj politici. Drugo polazište čini postavka da je u Istočnoj Europi na djelu promjena društvenog sustava, a ne političkog režima, što je bitno proširilo predmet istraživanja. Na tim općim polazištima nastao je niz studija koje predstavljaju ponajbolja djela s područja transformacijske teorije u suvremenoj političkoj znanosti, kao i prvi politološki udžbenik o transformacijskoj teoriji.

Kad je vodeći njemački politički znanstvenik, heidelberški sveučilišni profesor Klaus von Beyme, nazvao siloviti slom komunističkog režima u Istočnoj Europi potkraj 80-ih godina “crnim petkom” političke znanosti, bio je to simbolični znak za uzbuđu među politolozima i njihovim strukovnim udruženjima. Beyme je, naime, ustvrdio da je politička znanost – kao i društvene znanosti u cjelini – bila zatečena brzinom, opsegom i vrstom političkih i društvenih promjena u Istočnoj Europi. Kako ih nije ni pretpostavila ni predskazala, suočila se s potrebom da naknadno uvjerljivo objasni što se to dogodilo i kamo sve to vodi (1994., 35). Činilo se da ni to neće biti lako. Claus Offe je ustvrdio da je istočnoeuropski prevrat “revolucija bez historijskog uzora i revolucija bez revolucionarne teorije. Njezino je najupadljivije obilježje, naime, ponajprije nedostatak izrađenih teorijskih postavki i normativnih argumenata za pitanje tko, u kakvim uvjetima i s kojim ciljevima djeluje, s kakvim dvojabama mora računati putem i kako stvoriti novu sintezu poslijerevolucionarnog poretka” (1994., 58). Kako sami ak-

* *Mirjana Kasapović*, izvanredni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Izbori i političke stranke u Hrvatskoj.

teri događaja nisu teorijski osmislili vlastito djelovanje i tako “pomogli” političkoj teoriji, ona se suočila s izazovom da taj posao obavi “umjesto njih”.¹ Taj je izazov bio to veći što je ubrzo prevladalo uvjerenje kako se postojeće teorije transformacije ne mogu bezostatno primijeniti na Istočnu Europu zbog niza razlikovnih obilježja tamošnjih prevrata u odnosu prema prijašnjim tranzicijskim iskustvima.

Njemačko udruženje za političku znanost odgovorilo je na taj izazov, između ostalog, osnutkom radne skupine *Systemwechsel (Promjena sustava)*, koja se trebala sustavno i obuhvatno baviti transformacijskim procesima u Istočnoj Europi, ali i u ostalim velikim tranzicijskim regijama u posljednjoj četvrtini 20. stoljeća. Voditelj skupine postao je Wolfgang Merkel, tada profesor političke znanosti na Sveučilištu u Mainzu, a sada u Heidelbergu. Rezultat djelovanja te skupine jest pet svezaka studijâ pod zajedničkim naslovom *Systemwechsel*, ali s podnaslovima koji specificiraju tematiku svakoga pojedinog sveska: *Systemwechsel 1. Theorien, Ansätze, Konzeptionen* (1994.), *Systemwechsel 2. Die Institutionalisierung der Demokratie* (1996.), *Systemwechsel 3. Parteien im Transformationsprozess* (1997.), *Systemwechsel 4. Die Rolle von Verbänden im Transformationsprozess* (1999.) i *Systemwechsel 5. Zivilgesellschaft und Transformation* (2000.). U njima je autorske priloge napisalo četrdesetak, uglavnom njemačkih, politologa koji su uvelike obilježili proteklo ili će obilježiti predstojeće razdoblje razvitka političke znanosti u toj zemlji: od Klause von Beymea, Dietera Nohlena, Hansa-Jürgena Puhlea, Detlefa Noltea, Helmuta Wiesenthala do Wolfganga Merkela, Bernharda Thibauta, Michaela Krennericha, Petera Krausa, Friedberta Rüba i dr. Riječ je o najosmišljenijem i najboljem projektu s područja transformacijske teorije ne samo u Njemačkoj nego i u Europi.²

Istraživački projekt bio je koncipiran tako da teorijski uvjerljivo odgovori na pitanja: Što se dogodilo? Što se mijenja? Kako se to čini? Na pitanja se nastojalo odgovoriti oblikovanjem jasnih analitičkih polazišta, koja su bitno odredila prirodu i domete cijelog istraživanja.

Prvo polazište čini teorija globalnih demokratizacijskih valova, koju je reprezentativno izložio Samuel P. Huntington (1991.). U toj teoriji istočnoeuropski događaji samo su dio trećega svjetskog vala demokratizacije, koji je otpočeo slomom portugalske diktature 1974. i obuhvatio promjene u zemljama južne Europe, Latinskoj Americi, Aziji, Africi i, napokon, u Istočnoj Europi potkraj stoljeća. Preuzimanje takva povijesno-po-

¹ “Teorijsku prazninu”, o kojoj govori Offe, slikovito je dočarao Elmer Hankiss: “Nama su prijeko potrebne nove ideje, teorije, filozofije. Ako nam želite pomoći, onda nam, molim vas, pošaljite nekog Durkheima, Webera, Foucaulta ili Habermasa” (1992., 363).

² Od ambicioznijih istraživačkih nastojanja u Europi valja spomenuti projekt *Regime Change in East-Central Europe: Political Parties and the Transition to Democratic Politics*, što ga je 1991. utemeljila skupina britanskih istraživača pod vodstvom Michaela Wallera, Paula Lewisa, Billa Lomaxa, Geoffreya Pridhama i Gordona Wightmana. Projekt je zemljopisno bio ograničen na srednjoeuropske zemlje, tematski na razvitak političkih stranaka i stranačkih sustava, a pristupno na poredbenu analizu južnoeuropskih i srednjoeuropskih zemalja. Njegove su reprezentativne studije *Party Formation in East-Central Europe: Post-Communist Politics in Czechoslovakia, Hungary, Poland and Bulgaria* (1995.) i *Stabilising fragile democracies. Comparing new party systems in southern and eastern Europe* (1996.). Cjelovitiji pregled literature o demokratizacijskim procesima u Istočnoj Europi u Kopecky/Mudde, 2000.

litičkog kontekstualiziranja istočnoeuropskih prevrata isključivalo je ekskluzivni *area-pristup* i iziskivalo širu primjenu poredbenih metoda istraživanja. Stoga se projekt – koji je inicijalno, možda, tkogod i zamišljao kao reformirani *Osteuropaforschung*, koji u Njemačkoj ima bogatu političkoznanstvenu tradiciju (v. Beyme, 1999.) – okrenuo poredbenim istraživanjima transformacijskih procesa u zemljama južne Europe (Grčkoj, Portugalu, Španjolskoj), Latinskoj Americi (Argentini, Čileu, El Salvadoru, Gvatemali, Hondurasu, Nikaragvi, Urugvaju), Aziji (na Filipinima, u Južnoj Koreji, Tajlandu, Tajvanu), Africi (Južnoafričkoj Republici, Keniji) i Istočnoj Europi.

Istovremeno, istraživači nisu previdjeli kako je u Istočnoj Europi na djelu bio “epohalni lom”, neusporediv s ranijim transformacijskim procesima u drugim regijama svijeta (Merkel, 1994., 10).³ Logično je stoga što je i iz tih razloga – uz, dakako, zemljopisne i političke razloge, potencirane “njemačkim pitanjem”, koje je napokon riješeno upravo u sklopu demokratske tranzicije u Istočnoj Europi (usp. Beyme, 1990., Offe, 1996. i dr.) – težište istraživanja ipak bilo usredotočeno na transformacijske procese u toj regiji.

U sklopu poredbenog pristupa posebno mjesto zadobiva metoda studije slučaja, i to u dvostrukom smislu.

Prvo, studija slučaja koristi se kao metoda istraživanja transformacijskih procesa u pojedinim zemljama. U istočnoeuropskoj regiji najčešće se primjenjuje na Rusiju, koja je oduvijek bila u središtu njemačkog *Osteuropaforschunga*, potom na Poljsku, Mađarsku, Češku i Slovačku, te rjeđe na Bugarsku i Rumunjsku. Upadljivo su istraživački zapostavljenije države nastale raspadom Sovjetskog Saveza, osim Rusije i djelomice baltičkih zemalja, i Jugoslavije, osim djelomice Slovenije.⁴ Ta zapostavljenost bila je višestruko uvjetovana.

Ponajprije, ona je posljedica metodičkog stava da se o tranzicijskim procesima ne može raspravljati u državama u ratnom ili poluratom stanju, s nedefiniranim, nejasnim ili nestabilnim državnim statusom (Schmitter, 1995.), u kakvu su se, velikim dijelom proteklog desetljeća, nalazile Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Jugoslavija, Makedonija i Moldova. Takvo je stanje bilo prouzročeno činjenicom da se u sklopu transformacijskih procesa u Istočnoj Europi dogodila i obuhvatna, nasilna ili mirna, “teritorijalna rekonstitucija” kao bitno razlikovno obilježje tranzicijskih procesa u toj regiji u odnosu prema svim prijašnjim promjenama političkih i društvenih sustava (v. Offe, 1994., 1996.). Nadalje, ona je posljedica uvjerenja da transformacijski procesi u nekim

³ Iz tih razloga Beyme odbacuje Huntingtonovu periodizaciju trećega svjetskog vala demokratizacije, za koju tvrdi da počiva na pravljenu umjetnog luka od “Pretorije do Moskve”, i promatra istočnoeuropske prevrate kao zaseban, četvrti val demokratizacije, koji je opsegom i dubinom promjena usporediv samo s promjenama u Europi 1917. i 1945. (Beyme, 1994.; v. i Kasapović, 1996., 1-40.). Odbacuje i usporedbu tranzicijskih procesa u zemljama južne i istočne Europe, koja je i najčešća u suvremenoj transformacijskoj literaturi, tvrdeći da je posrijedi miješanje “jabuka s narančama” (1999., 291).

⁴ Samo je jedan prilog u pet svezaka u cjelini i isključivo posvećen državama nastalim raspadom Jugoslavije: Rüb, Friedbert, *Von der zivilen zur unzialen Gesellschaft: Das Beispiel des ehemaligen Jugoslawien*, u: Merkel, 2000., 173-201.

zemljama, kao u Albaniji, nisu odmakli ili da je u njima na djelu bio autoritarni protuval već u ranoj fazi liberalizacije i demokratizacije, kao u Bjelorusiji. To, dakako, nije valjana izlika za istraživačke propuste. Bjelorusija je, primjerice, mogla poslužiti kao *deviant case*, tj. predmet primjene posebna i istraživački zahtjevna oblika metode studije slučaja. Neiskorištavanje te mogućnosti, kao i zapostavljenost spomenutih zemalja u cjelini, valja pripisati i nedostatku istraživačkih izvora, uvjetovanome jezičnim, kulturnim, političkim i ostalim ograničenjima.

No, ne može se kazati da spomenute zemlje uopće nisu bile obuhvaćene istraživanjima; sve su, u većoj ili manjoj mjeri, zastupljene u poredbenim prikazima i analizama. I ta činjenica izdvaja ovaj projekt od goleme većine istovrsnih istraživanja u Europi i svijetu, koja su uglavnom ograničena na “klasične” srednjoeuropske zemlje (Češku, Mađarsku, Poljsku, Slovačku) i Rusiju kao glavni predmet nekadašnjih *communist studies*.

Drugo, studija slučaja koristi se kao metoda istraživanja pojedinih dijelova ili segmenata transformacijskih procesa: političkih stranaka i stranačkih sustava, interesnih saveza, civilnog društva, itd.

Svrha intenzivne primjene metode studije slučaja posve je jasna: pomoću nje se nije željelo samo zadobiti uvid u transformacijske procese u pojedinim zemljama ili u pojedinim segmentima društvenog sustava nego i steći pretpostavke za poopćavanje spoznaja i konstrukciju novih ili potvrdu znanih teorija o transformacijskim procesima. Studije slučaja uglavnom su se kretale od deskriptivnih opisa, koji su se uzdržavali od teorijskih interpretacija, do interpretativnih rasprava, koje su pristupale analizi pojedinih slučajeva s jasnih teorijskih stajališta.

Drugo analitičko polazište činila je postavka kako je u Istočnoj Europi na djelu bila promjena cijeloga društvenog sustava. *Promjena sustava (Systemwechsel)* postala je središnji analitički pojam njemačke transformacijske teorije potkraj 20. stoljeća.⁵ Pritom su jednako važne obje sastavnice toga pojma: *sustav* i *promjena*. Pod sustavom se misli na društveni sustav, a ne samo na politički sustav, politički režim ili državnu vlast.⁶ Promjena (*Wechsel*) se, pak, razlikuje od mijenjanja (*Wandel*) kao “adaptivne promjene političkih struktura i postupaka sukladno promijenjenoj okolini”, koja rezultira obnovom stabilnosti, odnosno ravnoteže unutar staroga političkog sustava; jednostavno,

⁵ Pojam “promjena sustava” u njemačkoj političkoj teoriji prvi su počeli koristiti K. v. Beyme i D. Nohlen, uvodeći ga kao razlikovni pojam u istraživanju transformacije komunističkih društvenih sustava u Istočnoj Europi u odnosu prema preobrazbi autoritarnih političkih režima u zemljama južne Europe ili Latinskoj Americi (Nohlen, 1991., 690-700).

⁶ Premda je osvijestila tu bitnu činjenicu, politička teorija predmetno se ipak najčešće ograničuje na analizu političkog sustava. Rijetke cjelovitije analize promjene društvenog sustava ili pojedinih segmenata društva v. u Offe, 1994., 1996.; Elster/Offe/Preuss, 1998.; Lauth/Merkel, 1997.; Merkel/Sandschneider, 1999.; Merkel, 2000.

promjena znači “raspadanje starih i izgradnju novih struktura političke vlasti” (Merkel, 1994., 13; v. i Sandschneider, 1994.).⁷

Na tim općim analitičkim polazištima, a koristeći i usustavljajući istraživačke rezultate timskog rada koji su objelodanjeni u pet svezaka *Systemwechsel*, Wolfgang Merkel – koji je bio urednik ili suurednik svih pet svezaka, te autor uvodnih, zaključnih ili problemskih studija u svakome od njih – napisao je prvi politološki udžbenik s područja transformacijske teorije: *Systemtransformation. Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung* (1999.).

Merkel je u svojoj knjizi dodatno izoštrio analitička polazišta radne skupine *Systemwechsel*.

Pošavši od naznačene postavke kako je zadaća transformacijske teorije da najprije odredi što se transformira, Merkel je zaključio da je u sklopu nje potrebno posvetiti više pozornosti upravo predmetima preobrazbe. Ako se, naime, transformacijska teorija bavi preobrazbom sustava, onda je nužno prethodno raščlaniti pojam i tipologiju političkih sustava. Takvo polazište nužno je proširilo interpretacijske okvire i studiju o transformaciji sustava umnogome pretvorilo u udžbenik komparativne politike.

Merkel preuzima standardno određenje političkog sustava Davida Eastona, a tipologiju konstruira kombinirajući šest kriterija Hannah Arend, Karla Loewensteina i Karla Brunnera: 1. način legitimiranja vladavine, 2. način pristupa vlasti, 3. postojanje monopola vlasti, 4. strukturu vlasti, 5. opseg zahtjeva za vlašću i 6. način vladavine (1999., 25-26). Na temelju tih mjerila, političke sustave svrstava u tri temeljna tipa: demokratske, autoritarne i totalitarne. Posrijedi su konstrukcije weberovskih idealnih tipova, koji zbiljski opstoje u različitim “empirijskim podtipovima”. Pritom je, prema Merkelovu mišljenju, granica između demokratskih i autoritarnih sustava jasnija i oštrija od granice između autoritarnih i totalitarnih sustava, te potonja dva podvodi pod zajednički pojam, autokratski sustav. Utoliko se transformacijska teorija općenito bavi preobrazbom autokratskih u demokratske poretke.

No, u empirijskim studijama slučaja Merkel inzistira na preciznim odgovorima na pitanje što se transformira u svakoj pojedinoj zemlji: vlada, politički režim, država ili društveno-politički sustav? Vlada ili neka dimenzija političkog režima mogu se promijeniti i unutar istoga političkog sustava. Pojmovnom raščlambom autor zaključuje da je *sustav* najobuhvatniji pojam, jer uključuje i vladu, i režim i državu, te da je stoga najprikladniji predmet teorija transformacije. “Pojam sustav nosi najveći heuristični potencijal za istraživanje transformacije, jer je najuže povezan s pitanjem legitimnosti i stabilnosti političkih poredaka” (1999., 73).

Nadalje, valjalo je precizno odgovoriti i na pitanje kako se zbiva preobrazba sustava: kao mijenjanje, promjena tranzicija ili transformacija? Autor se opredjeljuje za “nespecifični pojam” *transformacija*. Odmak od *mainstreama* njemačke i svjetske

⁷ Pojmovna razlika izražena je i jezično, te se pojam *Systemwechsel* koristi u izričitoj suprotnosti pojmovima *Systemwandel*, *Regimewechsel*, *Regimewandel* (v. Deppe/Dubiel/Rödel, 1991.; Druwe, 1992.; Gerlich/Plasser/ Ulram, 1992.; Glässner, 1994.; Pradetto, 1994.; itd.).

transformacijske teorije sastoji se u odustajanju od “specifičnih pojmova” *promjena sustava (Systemwechsel) i tranzicija (transición)*. Prvi mu se čini odviše vezanim uz, poglavito, “vremenski dramatične” prijelaze iz jednoga sustava u drugi u Istočnoj Europi, a drugi uz zemljopisno i predmetno ograničeni prijelaz autoritarnih u demokratske političke sustave u zemljama južne Europe i Latinskoj Americi. Nasuprot njima, transformacija “nema specifično značenje, nego se koristi ... kao natpojam za sve oblike, vremenske strukture i aspekte mijene i promjene sustava”, te uključuje “mijenjanje režima, promjenu režima, mijenjanje sustava, promjenu sustava ili tranziciju” (76). To je ujedno i analitičko obrazloženje naslova knjige: *Transformacija sustava*.

U prvom, propedeutičkom poglavlju autor – osim pojmova i tipologije političkih sustava, te temeljnih pojmova transformacije – izlaže i teorije transformacije (sistemske, strukturne, kulturne teorije i teorije aktera), analizira glavne aktere (mase i elite) i faze transformacije (kraj autokratskog sustava, demokratizaciju i konsolidaciju).⁸

U ostala tri poglavlja autor primjenjuje svoj analitički i kategorijalni aparat na nizu studija slučaja drugoga (Njemačka, Italija, Japan) i trećega svjetskog vala demokratizacije (u zemljama južne Europe, južne Azije i istočne Europe). Za hrvatsku znanstvenu i političku javnost zacijelo su najzanimljivije analize transformacijskih procesa u Istočnoj Europi. U njima je Merkel donekle nadoknadio propuste njemačke transformacijske teorije, uključujući i projekt *Systemwechsel* što ga je sam vodio, baveći se i studijama slučaja baltičkih (Estonije, Latvije i Litve) i balkanskih zemalja (Albanije, Bugarske i Rumunjske), te Bjelorusije. Nisu to studije “dovršene transformacije”, napose u zemljama južne Azije i istočne Europe, pa stoga ni dovršene teorijske studije slučaja. No, svaka je od njih zahvatila jedan dio ili jedno razdoblje transformacijskih procesa, bez čijeg poznavanja nije moguće napisati ni dovršene transformacijske studije.

U cjelini gledajući, Merkelov politološki udžbenik dostojno je teorijski uobličio i sažeo rezultate jednoga iznimno plodnog desetljeća razvitka transformacijske teorije u Njemačkoj.

Literatura

- Beyme, Klaus von, 1990.: Transition to Democracy or Anschluss. The Two Germanies and Europe, *Government and Opposition* (25) 2:170-190.
- Beyme, Klaus von, 1994.: *Systemwechsel in Osteuropa*, Suhrkamp, Frankfurt/M.
- Beyme, Klaus von/Offe, Claus (ur.), 1996: *Politische Theorien in der Ära der Transformation*, Westdeutscher Verlag, Opladen
- Beyme, Klaus von, 1999.: Osteuropaforschung nach dem Systemwechsel. Der Paradigmawandel der “Transitologie”, *Osteuropa* (49) 3:285-304.
- Deppe, Rainer/Dubiel, Helmut/Rödel, Ulrich (ur.), 1991.: *Demokratischer Umbruch in Osteuropa*, Suhrkamp, Frankfurt/M.

⁸ Dio te rasprave dostupan je i na hrvatskom jeziku u Merkel, Wolfgang, Teorije transformacije: Demokratska konsolidacija postautoritarnih društava, *Politička misao* (36) 3:121-150, 1999.

- Druwe, Ulrich, 1992.: *Osteuropa im Wandel*, Beltz, Weinheim
- Elster, Jon/Offe, Claus/Preuss, Ulrich K. (ur.), 1998.: *Institutional Design in Post-communist Societies. Rebuilding the Ship at Sea*, Cambridge University Press, Cambridge
- Gerlich, Peter/Plasser, Fritz/Ulram, Peter (ur.), 1992.: *Regimewechsel. Demokratisierung und politische Kultur in Ost-Mitteleuropa*, Böhlau, Beč/Köln/Graz
- Glässner, Gert-Joachim, 1994.: *Demokratie nach dem Ende des Kommunismus. Regimewechsel, Transition und Demokratisierung im Postkommunismus*, Westdeutscher Verlag, Opladen
- Hankiss, Elmer, 1992.: Grants and advice? Thank you. But send us also a Durkheim or a Habermas, *East European Politics and Society* (6) 3:359-363.
- Hatschikjan, Magardisch A./Weilemann, Peter R. (ur.), 1994.: *Parteienlandschaften in Osteuropa. Politik, Parteien und Transformation in Ungarn, Polen, der Tschecho-Slowakei und Bulgarien 1989-1992*, Ferdinand Schöningh, Paderborn
- Huntington, Samuel, P, 1991.: *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, University of Oklahoma Press, London
- Kasapović, Mirjana, 1996.: *Demokratska tranzicija i političke stranke*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb
- Kopecky, Petr/Mudde, Cas, 2000.: What has Eastern Europe taught us about the democratisation literature (and vice versa), *European Journal for Political Research* (37) 4:517-539.
- Lauth, Hans-Joachim/Merkel, Wolfgang (ur.), 1997.: *Zivilgesellschaft im Transformationsprozess. Länderstudien zu Mittelost- und Südeuropa, Asien, Afrika, Lateinamerika und Nahost*, Institut für Politische Wissenschaft, Mainz
- Merkel, Wolfgang (ur.), 1994.: *Systemwechsel 1. Theorien, Ansätze, Konzeptionen*, Leske + Budrich, Opladen
- Merkel, Wolfgang/Sandschneider, Eberhard/Segert, Dieter (ur.), 1996.: *Systemwechsel 2. Die Institutionalisierung der Demokratie*, Leske + Budrich, Opladen
- Merkel, Wolfgang/Sandschneider, Eberhard (ur.), 1997.: *Systemwechsel 3. Parteien im Transformationsprozess*, Leske + Budrich, Opladen
- Merkel, Wolfgang/Sandschneider, Eberhard (ur.), 1999.: *Systemwechsel 4. Die Rolle von Verbänden im Transformationsprozess*, Leske + Budrich, Opladen
- Merkel, Wolfgang (ur.), 2000.: *Systemwechsel 5. Zivilgesellschaft und Transformation*, Leske + Budrich, Opladen
- Merkel, Wolfgang/Puhle, Hans-Jürgen, 1999.: *Von der Diktatur zur Demokratie. Transformationen. Erfolgsbedingungen, Entwicklungspfade*, Westdeutscher Verlag, Opladen
- Merkel, Wolfgang, 1999.: *Systemtransformation. Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung*, Leske + Budrich, Opladen
- Nohlen, Dieter (ur.), 1991.: *Wörterbuch Staat und Politik*, Bundeszentrale für politische Bildung, Bonn
- Offe, Claus, 1994.: *Der Tunnel am Ende des Lichts. Erkundungen der politischen Transformation im Neuen Osten*, Campus Verlag, New York/Frankfurt

- Offe, Claus, 1996.: *Varieties of Transition. The East European and East German Experience*, Polity Press, Cambridge
- Pradetto, August (ur.), 1994.: *Die Rekonstruktion Ostmitteleuropas*, Westdeutscher Verlag, Opladen
- Pridham, Geoffrey/Lewis, Paul G. (ur.), 1996.: *Stabilising fragile democracies. Comparing new party systems in southern and eastern Europe*, Routledge, London
- Sandschneider, Eberhard, 1994.: *Systemtheoretische Perspektiven politikwissenschaftlicher Transformationsforschung*, u Merkel, 1994., 23-45.
- Schmitter, Philippe C., 1995.: Von der Autokratie zur Demokratie, *Internationale Politik* (50) 6:47-52.
- Segert, Dieter (ur.), 1996.: *Spätsozialismus und Parteienbildung in Osteuropa nach 1989*, Berliner Debatte Wissenschaftsverlag, Berlin
- Wightman, Gordon (ur.), 1995.: *Party Formation in East-Central Europe: Post-Communist Politics in Czechoslovakia, Hungary, Poland and Bulgaria*, Edward Elgar, Brookfield

Mirjana Kasapović

THEORIES OF TRANSFORMATION IN GERMANY 1990-2000
From the "Black Friday" of political science to the first political science
handbook on the system transformation

Summary

The essay deals with the evolution of the theory of transformation in the German political science in the 1990s. This research was given fresh blood by the collapse of the communist systems in Eastern Europe. Realizing that the existing theories of transformation cannot be applied to Eastern European countries due to a plethora of important distinguishing features, German political scientists used two general starting points in their research. The first starting point is the theory of universal waves of democratization which focused its research on the application of comparative methods and comparative politics. The second starting point is the assumption that Eastern Europe is undergoing the social system change and not the political regime change, which enormously broadened the research scope. These general starting points gave rise to a series of studies which

are among the best works from the field of the theory of transformation in contemporary political science. This also resulted in the first political science handbook on the theory of transformation.